

**FÖLDIKUTYA (MICROSPALAX LEUCODON, NORDMANN 1840)
ELŐFORDULÁSOK A DÉLKELET-ALFÖLDRŐL**

– Sterbetz István –

A természetvédelmi szempontból különösen becses földikutya védelmét rejtett életmódja nehezíti. Kétségtelen, hogy állománya már nagyon régóta fogyatkozik, de elterjedési viszonyairól hézagosak az ismereteink. Kétségtelen, hogy a Délkelet-Alföld volt egykor e fajnak a legsűrűbben települt hazai élőhelye, ezért védelmének szervezésénél is mérlegelnünk kell ezt a sokatmondó adottságot. Az innen származó, korábbi adatok ismertetése ezért is kívánatos.

Anyag és módszer

Békés és Csongrád megyék természeti problémáival foglalkozva számos gyűjtési adat, vagy az előfordulásra utaló egyéb ismeret került feljegyzéseimbe, amelyeket részben már közöltem,¹ másrészt publikálatlanok. Az alábbiakban összefoglalva mutatom be a teljes adatgyűjteményt. A korábbi évtizedekből származó adat nélküli, vagy hiányosan adatolt előfordulásokat csak hallomásból, vagy emlékezetből idézhetem. Az 1950-es évtizedtől kezdtem e fajjal foglalkozni², s ekkor Hódmezővásárhely környékén számos állami gazdaságot, mezőgazdasági termelőszövetkezetet meg kistermelőt szerveztem be a földikutya-vizsgálat támogatására. A legtöbbet segítő hódmezővásárhelyi Állattenyésztési Főiskola tangazdaságának, illetve *dr. Fekete Gyula* ny. főigazgató úrnak e helyen mondok köszönetet.

Eredmények

ÖCSÖD: Az 1930-as évtized vége felé a község belterületén, konyhakert talajából kiásott földikutyát Kiss Antal vadőr juttatta Sziráczy Sándor kondorosi földbirtoke vadásztrófea gyűjteményének.

SZARVAS: A Vajda Péter Gimnázium természetrajzi szertárában volt egykor egy innen 1936. szeptember 1-én adatolt, kitömött példány és egy jelzés nélküli csontváz is.

SZARVAS-HALÁSZTELEK: Sziráczy Sándor őrzött egy 1943. szeptember 5-én fogott példányt a gyűjteményében, amely halászelki birtokáról származott.

NAGYSZÉNÁS: A harminc években a földikutyát Nagyszénáson általánosan ismerték még. A lazább talajú Székácsmajorokból gyűjtött néhány példányról van tudomásom. Családi preparátum-gyűjteményünkben egy Kisszénásról származó, 1942. június 1-jei példányt őriztünk. A földikutya az 1939–40 majd 1940–41-es különösen szigorú telek, és katasztrófálisan belvizes tavaszok után tűnt el szinte átmenet nélkül a község határából.

¹ STERBETZ 1960; Uő. 1964; Uő. 1966; Uő. 1975.

² STERBETZ 1960.

TELEKGERENDÁS: Az 1963–65 közötti évekből három példány került innen Nagy László preparátorhoz.

CSORVÁS: 1960–64 között Murvay Árpád szerint a község határában, kiskertekben még rendszeresen észlelték a jelenlétét.

ZSADÁNY: 1961 júniusában fogott példány került Nagy László preparatóriumába.

OROSHÁZA: 1952. június 8-án egy városszéli konyhakert talajából ásták ki.

KARDOSKÚT: Az 1940-es évtizedben a földikutyát szélteben ismerték még a tanyavilágban, a mai község határának kevésbé kötött talajú részein. 1952. június 8-án a természetvédelmi területen ástak ki egy példányt. 1971. szeptember 1-jén a községtől Orosháza felé néhány száz méterrel, a tótkomlói országúton gépkocsi lámpafényénél fogtam egy gyalogló földikutyát a burkolt úttesten. Ugyanaz évben az állat jellegzetes, sárgafölddel kevert túrását is megtaláltam a községi temető közelében.

BÉKÉSSÁMSON: 1978. június 13-án kertészek ásták ki.

MAKÓ: Hagymatermesztőktől származó, fogott példányok (1949. szeptember 6; szeptember 9; 1963. augusztus 1; 1965. szeptember 1).

SZÉKKUTAS: Az 1950-es évtizedben elszórt jelzésekből valószínűsíthettem egy kisebb populáció jelenlétét. 1963. július 2-án és augusztus 4-én kiásott példányok kerültek a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumba, ahol szakértő kéz hiányában megsemmisültek.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY: Gyűjtött példányok (1952. augusztus 8; augusztus 10; 1953. március 28; április 10; április 19; szeptember 2; 1958. április 2; augusztus 29; szeptember 1 – 2 pl; szeptember 3. – 3 pl; október 5; október 7. – 2 pl.).

MÁRTÉLY: 1953. július 2. Elhullva talált példány, ragadozó által kikezdve.

SZENTES: 1953. június 21. Tányabeli konyhakertben ásták ki a fábiánsebestyéni országút mellett.

SZEGED HATÁRA (közelebbi helymegjelölés nélkül): 1947. október 31; 1948. június 8. (dr. Beretz Péterhez romlottan eljuttatott példányok. Kikészíthetetlenek).

Következtetések

A földikutya életformáját is meghatározó anatómiájával, sajátos életmódjával, táplálkozásával tetemes hazai ill. viszonyainkra vonatkoztatható nemzetközi szakirodalom foglalkozik.³ Ezek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a Délkelet-Alföldön elsősorban a gépi talajművelésnek, meliorálásnak, belvízszabályozásoknak és a vegyszerezett szántóföldi monokultúrák elterjedésének tulajdoníthatjuk a faj eltűnését. A fentebb tárgyalt területeken annak idején soha nem tapasztaltam a földikutyák olyan szervezett irtását, mint az a bácskai-bánati konyhakertekben még az 1960-as és 70-es évtizedekben is tapasztalható volt. A Vajdaságban általánosan elterjedt irtási módot, az állatok járataiba helyezett s érintéstől oldódó robbanószerkezeteket a hazai gazdák nem ismerték. A ritkán eredményes és fölöttébb munkaigényes kiásással

³ PETÉNYI 1834; PETÉNYI–GLOS 1845; JABLONOWSKY 1898; HALÁSZY 1902; SZAKÁLL 1903a; SZAKÁLL 1903b; MÉHELY 1909; VÁSÁRHELYI 1926; BODNÁR 1928; VÁSÁRHELYI 1929; ÉHIK 1929–1932; KADOCSA 1938; VÁSÁRHELYI 1958; STERBETZ 1960; HAMAR–SUTEN–SUTOVA 1964; SAVIC 1982; MANNINGER 1996.

a magyar parasztok alig bajlódtak. A felsorolás az 50-es években gyakori, Hódmezővásárhely környéki szervezett gyűjtések eredménye. A mélyre hatoló gépi talajművelés, az erőteljes műtrágyázás, vegyi növényvédelem és a meliorálás a Spalax sorsát megpecsételi. Ennek tudatában csak a még meglévő élőhelyeinek természetvédelmi tulajdonba juttatásától remélhetünk hathatós védelmi eredményeket.

IRODALOM

BODNÁR 1928.

Bodnár B.: Adatok a magyar földikutya (*Spalax hungaricus hungaricus* Nhrig.) anatómiájának és életmódjának ismeretéhez. A Szegedi Alföldkutató Bizottság Könyvtára, 6. Szakoszt. A. Állattani Közl. 4 (1928) 3–55.

ÉHIK 1929–1932.

Éhik Gy.: Emlősök. In.: Brehm A.: Az állatok világa 6. (Szerk.: Éhik Gy.) Budapest, 1929–1932.

HALÁSZY 1902.

Halászy A.: A földikutyáról. Természettudományi Közlöny 34 (1902) 473–474.

HAMAR–SUTEN–SUTOVA 1964.

Hamar, M. – Suten, G. – Sutova, M.: Home range and activity study of the mole rat (*Spalax leucodon* N.) Rev. Roum. Biol. Bucaresti 9 (1964) 421–433.

JABLONOWSKY 1898.

Jablonowsky I.: A földikutya kártételéről. Köztelek 8 (1898) 1860–1862.

KADOCSA 1938.

Kadocsa Gy.: A földikutya és a kószapocok. Mezőgazdaság 15 (1938) 291–292.

MANNINGER 1996.

Manninger G. A.: Emlősök. In.: A növényvédelmi állattan kézikönyve 6. (Szerk.: Jermy T. – Balázs K.) Budapest, 1996. 260–261.

MÉHELY 1909.

Méhely L.: Species generis Spalax. A földikutyák faji származás- és rendszertani tekintetben. Budapest, 1909.

PETÉNYI 1834.

Petényi J. S.: A fogas vakonyról. Spalax typhlus. Tudományos Gyűjtemény és Társ. Évk. I (1834)

PETÉNYI–GLOS 1845.

Petényi J. S. – Glos S.: A fogas vakony. Pest, 1845.

SAVIC 1982.

Savic, I. R.: *Microspalax leucodon* Nordmann, 1840. In.: *Handbuch der Säugetiere Europas* 2/1. (Ed.: Niethammer, J. – Krapp, F.) Wiesbaden, 1982. 543–569.

STERBETZ 1960.

Sterbetz I.: Szabadföldi és kísérletes megfigyelések a földikutyán (*Spalax leucodon* Nordm.). *Állattani Közlemények* XLVII/3–4 (1960) 151–158.

STERBETZ 1964.

Sterbetz I.: Az 1939–43. évi alföldi belvizek hatása Nagyszénás gerinces állatvilágára. *Az orosházi Szántó Kovács János Múzeum Évk.* 1963–64. 451–463.

STERBETZ 1966.

Sterbetz I.: Adatok a Kardoskúti Természetvédelmi Terület emlős- és halfaunájához. *Vertebrata Hungarica* VIII (1966) 135–137.

STERBETZ 1975.

Sterbetz I.: A kardoskúti Fehértó. In.: *Parasztélet a vásárhelyi pusztán.* (Szerk.: Nagy Gy.) Békéscsaba, 1975. 45.

SZAKÁLL 1903a.

Szakáll Gy.: A magyar földikutya szeme. *Állattani Közlemények* 1 (1903) 80–91.

SZAKÁLL 1903b.

Szakáll Gy.: A magyar földikutya (*Spalax hungaricus* Nhrig) hallókészüléke. *Állattani Közlemények* 2 (1903) 69–83.

VÁSÁRHELYI 1926.

Vásárhelyi I.: Adatok a földikutya (*Spalax hungaricus* Nhrig) életmódjának ismeretéhez. *Állattani Közlemények* 23 (1926) 169–178.

VÁSÁRHELYI 1929.

Vásárhelyi I.: A magyar földikutya életmódja. *Növényvédelem* 5 (1929) 185–186.

VÁSÁRHELYI 1958.

Vásárhelyi I.: *Hasznos és káros vademlősök.* Budapest, 1958.

**Lesser mole-rat (*Microspalax leucodon*, Nordmann 1840) occurrences
from Southeast Hungary**

– István Sterbetz –

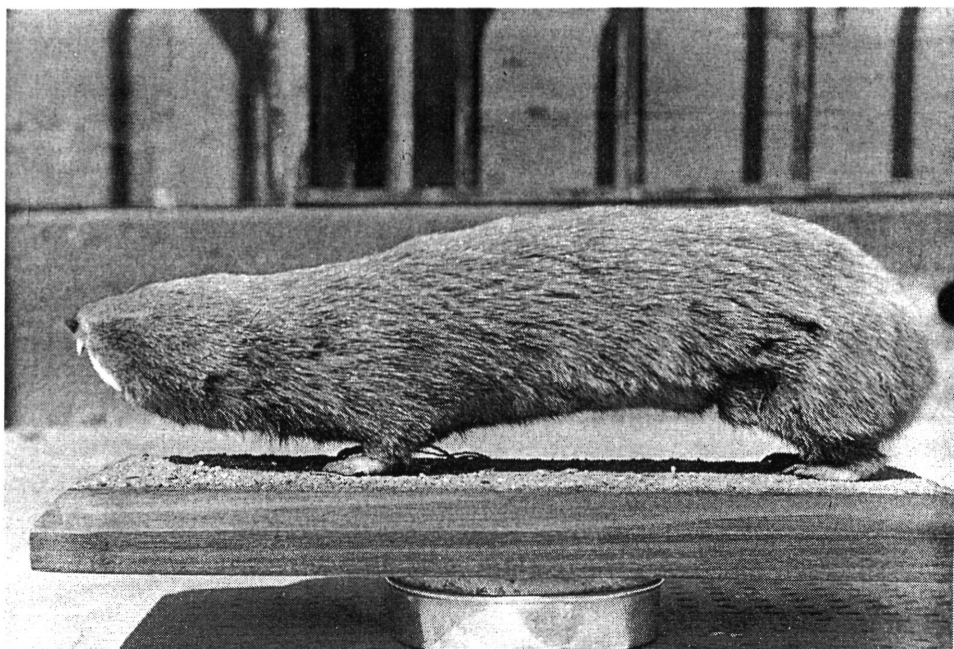
Résumé

At one time the lesser mole-rat was an eurytopic species in the Southeast regions of Hungary. Nowadays their populations has been almost completely destroyed by the modern agrotechnics. The dissertation specifies their registered habitats.

Sterbetz István
H-1131 Budapest, Fivér u. 4/a.

1. kép. A Vásárhelyi-pusztán, 1958. augusztus 29-én kiásott földikutya sárgarépával táplálkozik (fotó: Sterbetz István)

2. kép. Földikutya preparátum a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum gyűjteményében; Hódmezővásárhely, 1952. augusztus 8 (fotó: Sterbetz István)